Mapio'r ddarpariaeth hyfforddiant garddwriaeth cyfredol (a gofynion presennol y sector)

Awst 2022

Paratowyd ar gyfer

Resilient Green Spaces
Mannau Gwyrdd Gwydn

Am fwy o wybodaeth, cysylltwch â:

Lorraine Powell / Tyfu Cymru. Lorraine.powell@lantra.co.uk
Lantra Cymru, Maes y Sioe Frenhinol, Llanfair-ym-Muallt LD2 3WY

Paratowyd gan

Pen-y-Wyrlod, Llanvetherine, Y Fenni, Sir Fynwy, NP7 8RG, DU
www.miller-research.co.uk | 01873 851880 | Trydar: @miller_research

Tabl cynnwys

1. Cyflwyniad 2
2. Dull 4
   Dull gwreiddiol 4
   Dull diwygiedig 4
3. Tueddiadau cyfredol mewn garddwriaeth fwytadwy 6
   Diddordeb cynyddol mewn tyfu'n fasnachol 6
   Cynnydd yn y galw am fwyd lleol 7
   Prinder gweithwyr 7
   Diddordeb cynyddol mewn technegau organig ac adfywiol 7
   Tueddiadau eraill mewn garddwriaeth fwytadwy 8
4. Anghenion sgiliau mewn garddwriaeth fwytadwy 9
   Ehangder anghenion sgiliau 9
   Cwmpas yr anghenion sgiliau 10
5. Hyfforddi mewn garddwriaeth fwytadwy 12
   Pwysgrwydd hyfforddiant 12
   Llwybrau hyfforddiant cyfredol 12
   Rhwystrau rhag cael mynediad at hyfforddiant 17
   Hyfforddiant drwy gyfrwng y Gymraeg 18
   Effaith COVID-19 ar hyfforddiant 19
6. Blaenoriaethau'r dyfodol 20
   Cynyddu maint y sector 20
   Mwy o ddarpariaeth ar gyfer prentisiaethau a hyfforddeiaethau 21
   Blaenoriaethau eraill 22
7. Atodiad 1 – Rhestr o Sefydliadau'n Cynnig Cyrsiau AB/AU mewn Garddwriaeth. 24

1. Cyflwyniad

1.1 Mae'r adroddiad hwn yn crynhoi'r canfyddiadau o ymchwil ansoddol a gynhaliwyd yn haf 2022 i sgiliau a hyfforddiant mewn garddwriaeth fwytadwy yng Nghymru. Comisiynwyd yr ymchwil gan LANTRA mewn partneriaeth â Chynghrair Gweithwyr y Tir, Prifysgol Caerdydd a Menter Amaethyddiaeth a Gefnogir gan y Gymuned (CSA) Cae Tan ac mae'n rhan o Ffrwd Gwaith 6[1] o'r prosiect Mannau Gwyrdd Gwydn[2].

Mae Mannau Gwyrdd Gwydn yn brosiect partneriaeth gwerth £1.27m sy'n cael ei arwain gan Ffermydd Cymdeithasol a Gerddi i dreialu systemau bwyd amgen wedi'u hail-leoli gan ddefnyddio cymunedau a'u mannau gwyrdd fel yr ysgogiad dros newid ledled Cymru hyd at fis Mehefin 2023.

Mae TyfuCymru wedi derbyn cyllid drwy Gymunedau Gwledig Llywodraeth Cymru – Rhaglen Datblygu Gwledig 2014-2020, sy'n cael ei hariannu gan Gronfa Amaethyddol Ewrop ar gyfer Datblygu Gwledig a Llywodraeth Cymru.

Mae Lantra yn defnyddio eu gwybodaeth ddi-ffael a'u profiad o hyfforddiant garddwriaeth yng Nghymru i ddatblygu pecyn hyfforddi peilot sy'n cwmpasu'r sgiliau sydd eu hangen i gynnal busnesau ffermio garddwriaethol. Bydd hyfforddiant yn cael ei ddarparu mewn partneriaeth â Cae Tan CSA a Chynghrair Gweithwyr y Tir. Mae Sefydliad Ymchwil Lleoedd Cynaliadwy Prifysgol Caerdydd yn mynd i'r afael â chanfyddiadau negyddol o yrfaoedd ym maes ffermio garddwriaeth drwy ymgysylltiadau creadigol â phobl ifanc.

1.2 Pwrpas yr ymchwil yw nodi hyfforddiant presennol mewn garddwriaeth fwytadwy yng Nghymru (yn ffurfiol ac yn anffurfiol) a sut mae'r ddarpariaeth hon yn cyd-fynd ag anghenion sgiliau cyfredol yn y sector, gyda'r bwriad o nodi bylchau yn y ddarpariaeth a blaenoriaethau'r dyfodol.

1.3 Mae gweddill yr adroddiad wedi'i strwythuro fel a ganlyn:

---

[1] Adeiladu Sgiliau Ffermio Garddwriaethol y Dyfodol
[2] Mae Mannau Gwyrdd Gwydn yn brosiect partneriaeth gwerth £1.27m sy'n cael ei arwain gan Ffermydd Cymdeithasol a Gerddi i dreialu systemau bwyd amgen wedi'u hail-leoli gan ddefnyddio cymunedau a'u mannau gwyrdd fel yr ysgogiad dros newid ledled Cymru hyd at fis Mehefin 2023.

- Mae adran 2 yn amlinellu'r dull o ymdrin â'r ymchwil gan gynnwys manylion addasiadau i'r dull arfaethedig gwreiddiol.
- Mae adran 3 yn crynhoi rhai o'r tueddiadau allweddol cyfredol mewn garddwriaeth fwytadwy.
- Mae adran 4 yn disgrifio maint yr anghenion sgiliau yn y sector a'r meysydd penodol a'r grwpiau rhanddeiliaid lle mae bylchau sgiliau yn fwyaf amlwg.
- Mae adran 5 yn dogfennu barn rhanddeiliaid ar bwysigrwydd hyfforddiant mewn garddwriaeth fwytadwy a chwmpas hyfforddiant cyfredol yn y sector.
- Mae adran 6 yn canolbwyntio ar y camau a'r blaenoriaethau nesaf ar gyfer datblygu sgiliau a hyfforddiant yn y sector garddwriaeth fwytadwy.

2. Dull

Dull gwreiddiol

2.1 Y bwriad cychwynnol oedd cynnal ymarfer mapio meintiol i raddau helaeth, gan gyfrifo nifer y rhaglenni dysgu a'r gwobrau dysgu perthnasol a ddarparwyd yng Nghymru lle mae'r hyfforddiant hwn yn cael ei ddarparu a nifer y dysgwyr sy'n cael mynediad ato[3]. Byddai hyn yn cael ei ategu gan nifer fach o gyfweliadau cwmpasu â rhanddeiliaid perthnasol, er mwyn deall natur y cyflenwad a'r galw a'r cyd-destun ehangach i sgiliau a hyfforddiant mewn garddwriaeth fwytadwy. Profodd y dull hwn yn anymarferol am ddau reswm allweddol:

- Nid oedd modd sicrhau'r data angenrheidiol o'r adran Sgiliau, Addysg Uwch a Dysgu Gydol Oes yn Llywodraeth Cymru i fapio'r gweithgarwch dysgu presennol yn y modd arfaethedig, h.y.: Setiau Data Dysgwyr[4], Set ddata Darparwr Dysgu[5], Setiau data gweithgaredd dysgu[6] a Setiau data gwobrau[7].
- Nid yw nodi darpariaeth sy'n canolbwyntio'n benodol ar arddwriaeth fwytadwy (yn hytrach na garddwriaeth addurnol, er enghraifft) yn bosibl heb adolygiad manwl o bob manyleb gwrs, nad oedd o fewn cwmpas yr adnodd sydd ar gael ar gyfer yr astudiaeth hon.

2.2 Ar ben hynny, dangosodd cyfweliadau cwmpasu cychwynnol fod cyfran sylweddol o drosglwyddo dysgu a gwybodaeth yn y sector yn digwydd yn anffurfiol, trwy fentora a chyngor a gynigir drwy gyrff y sector a'r trydydd sector, na fyddai'n cael ei gynnwys mewn adolygiad desg o gymwysterau ffurfiol, achrededig.

Dull diwygiedig

2.3 O ystyried yr heriau hyn, cymerwyd y penderfyniad i gynnal astudiaeth ansoddol yn bennaf, yn cynnwys cyfweliadau ag ystod ehangach a nifer fwy

---

[3] I gynnwys hyfforddi hyd at gyrsiau lefel 4 a rhai heb eu hachredu, a gyflwynir drwy Ddysgu yn y Gweithle, Addysg Bellach a Chyrsiau Lefel Uwch.
[4] Ar gyfer ULR, cod post, oedran a rhyw ac ethnigrwydd o bosibl.
[5] Cysylltu dysgwyr â darparwr.
[6] Cysylltu dysgwr â'r ddarpariaeth a'r lleoliad.
[7] Deall cyfraddau cwblhau a data sylfaenol

o randdeiliaid, ochr yn ochr ag arolwg rhanddeiliaid ar-lein i ymestyn cyrhaeddiad yr ymchwil.

2.4 Roedd hyn yn cynnwys cyfweliadau a gynhaliwyd dros y ffôn neu MS Teams gyda deg rhanddeiliad gan gynnwys cynrychiolwyr o:

- Gymdeithas y Pridd
- Ffermydd a Gerddi Cymdeithasol
- Garddwriaeth Cymru
- Cynghrair Gweithwyr y Tir
- Prifysgol Caerdydd
- Addysg Bellach
- Tyfwyr presennol.

2.5 Yn ogystal, cafodd arolwg ar-lein ei rannu drwy'r rhestrau e-bostio o randdeiliaid sydd wedi'u cynnwys yn y cyfweliadau ansoddol yn ogystal â chysylltiadau a rennir gan LANTRA. Cyflwynodd 12 o bobl ymateb.

3. Tueddiadau cyfredol mewn garddwriaeth fwytadwy

Diddordeb cynyddol mewn tyfu'n fasnachol

3.1 Datblygiad allweddol yn y sector garddwriaeth fwytadwy fu'r cynnydd amlwg mewn pobl sydd eisiau tyfu'n fasnachol. Dyma'r duedd a gafodd ei nodi'n amlaf gan y rhai a oedd wedi cwblhau'r arolwg, a nodwyd gan naw allan o ddeuddeg ymatebydd. Mae Cynghrair Gweithwyr y Tir (LWA) wedi gweld cynnydd o 30 y cant mewn aelodaeth yn ystod y blynyddoedd diwethaf, mae'r Fenter Amaethyddiaeth a Gefnogir gan y Gymuned (CSA) wedi profi twf tebyg ac mae Ffermydd a Gerddi Cymdeithasol (SFG) yn cefnogi prosiectau cymunedol yn gynyddol i fod yn fwy masnachol.

3.2 Mae llawer o'r diddordeb hwn gan bobl sy'n hollol newydd i amaethyddiaeth sy'n dewis garddwriaeth dros dda byw oherwydd ei fod yn rhatach o ran costau sefydlu a gofynion tir ac o bosib yn fwy syml: "[gyda garddwriaeth] dydych chi ddim yn delio â lladd-dai, hylendid bwyd ac mae'r gadwyn gyflenwi yn llawer haws." (Tyfwr) Ar ben hynny, efallai y bydd gan newydd-ddyfodiaid brofiad hefyd o dyfu eu ffrwythau a'u llysiau eu hunain ac mae'r newid yn adlewyrchu twf ehangach deietau sy'n seiliedig ar blanhigion a phryderon ynghylch ôl troed carbon cig coch. Mae llawer o'r newydd-ddyfodiaid hyn yn newid gyrfa ac yn chwilio am ffordd amgen o fyw. Mae ffocws tyfu ar gnydau gwerth uwch – salad, ffa, courgettes, tomatos a ffrwythau meddal ac ati, gyda llai o gapasiti i dyfu cnydau gwraidd a grawnfwydydd ar raddfa caeau.

3.3 Ond mae dau broblem allweddol gyda'r duedd hon:

- Yn gyntaf, mae'r rhan fwyaf o'r twf mewn busnesau bach a micro, ac mae llawer ohonynt yn amharod neu'n methu tyfu'n fwy ac felly'n cyfrannu'n bennaf at y farchnad leol, yn hytrach na'r gadwyn gyflenwi bwyd ehangach: "mae pobl yn mynd i mewn i [ddaliadau] hanner i un erw, a'r hyn sydd ei angen arnom yw 50 erw i fwydo cymunedau a goresgyn problemau'n ymwneud â chadwyni cyflenwi." (Corff sector)
- Yn ail, nid yw'r mewnlifiad hwn o fentrau garddwriaeth fwytadwy newydd yn cyfateb i fwy o ddiddordeb mewn a galw am hyfforddiant; mae pobl yn dod i mewn i'r sector ac yn disgwyl 'dysgu wrth fynd yn eu blaenau', arbrofi drwy brofi a methu neu ddefnyddio dysgu anffurfiol gan You Tube neu ffynonellau rhyngrwyd eraill. Mae'n risg sy'n bygwth llwyddiant hirdymor busnes newydd: "[mae] canfyddiad nad oes angen dysgu arnoch chi, ond mewn gwirionedd wrth i chi gyrraedd pwynt rhedeg busnes, rydych chi'n sylweddoli bod angen hyfforddiant arnoch chi. Tybed a fyddwn yn gweld ton o'r busnesau hyn yn methu neu'n chwilio am hyfforddiant." (Asiantaeth gymorth)

Cynnydd yn y galw am fwyd lleol

3.4 Nododd pob ymatebwr arolwg (11 allan o 12) dwf mewn pobl sydd eisiau prynu bwyd ffres, lleol. Mae'r pandemig COVID-19 wedi bod yn gatalydd mawr i hyn, gan ychwanegu at alw sydd eisoes yn cynyddu am ffrwythau a blychau llysiau, er bod hyn wedi lleihau ychydig ar ôl codi'r cyfnodau clo.

3.5 Mae'r ymchwil yn awgrymu efallai nad yw cyflenwyr presennol yn gallu cwrdd â llawer mwy o gynnydd yn y galw, sy'n debygol iawn o ddigwydd gyda chostau tanwydd cynyddol ac amhariadau ar gadwyni cyflenwi bwyd rhyngwladol: "Mae'r galw am gynlluniau bocs wedi mynd trwy'r to – mae'r galw wedi'i fodloni drwy gynyddu cynhyrchiant, ond mae'r sector bellach wedi cyrraedd ei gapasiti, felly bydd angen newydd-ddyfodiad i fodloni unrhyw alw pellach." (Tyfwr) (Tyfwr)

3.6 Mae'r agenda bwyd iach hefyd yn chwarae rhan yn y duedd hon, ond mae rhanddeiliaid wedi beirniadu nad yw cynllunwyr polisi yn cydnabod yr angen i fuddsoddi mewn cyflenwad yn ogystal â hybu'r galw: "O'r llywodraeth, [mae] ymgyrch fawr wedi bod i gynyddu'r defnydd o ffrwythau a llysiau, ond dim digon o fuddsoddiad yn y sector - h.y.: o ble mae'r [bwyd] yma'n mynd i ddod." (Corff sector)

Prinder Gweithwyr

3.7 Pryder allweddol cydnabyddedig eang i'r sector yw marchnad lafur sy'n dirywio, yn enwedig o ran gweithwyr â sgiliau; mater a gafodd ei gydnabod gan ddau draean o'r rhai a ymatebodd yr arolwg. Priodolir hyn i Brexit ac i raddau llai'r pandemig. Mae colli llawer o weithwyr o dramor wedi cael ei ddwysáu gan ostyngiad yn nifer y bobl ifanc sy'n dod i mewn i'r diwydiant i weithio: "Ni fydd pobl ifanc y DU yn cymryd lle swyddi casglwyr ffrwythau Pwylaidd - maen nhw eisiau bod yn flogwyr ac ati. Maen nhw eisiau bywyd hawdd." (Tyfwr)

3.8 3.8 Mae llai o ymadawyr ysgol yn dewis dilyn cyrsiau garddwriaethol mewn colegau Addysg Bellach ac mae llawer o'r rhai sy'n gwneud hynny yn ei ddewis fel 'dewis olaf' ac nid ydynt yn cael eu cymell i weithio yn y sector wedyn. Mae tyfwyr yn adrodd, yn ogystal â diffyg sgiliau technegol, bod pobl sydd ar gael i weithio yn aml heb y foeseg waith gywir: "Dyw llawer ddim yn gallu gwneud diwrnod llawn o waith. Dydyn nhw ddim yn ffit iawn - mae'n agwedd fwy na dim byd arall." (Tyfwr)

3.9 Mae hyn wedi cyfyngu ar y sgôp i dyfwyr presennol ehangu ac mae rhai hyd yn oed wedi torri'n ôl ar gynhyrchu o ystyried diffyg staff addas.

Diddordeb cynyddol mewn technegau organig ac adfywiol

3.10 Cyfeiriodd y mwyafrif o ymatebwyr yr arolwg a'r rhai gafodd eu cyfweld at gynnydd mewn diddordeb mewn garddwriaeth agro-ecolegol, fel arfer ar raddfa fach. Yn hanesyddol, mae gan y sector garddwriaeth gyfran uwch o

gynhyrchwyr ardystiedig organig na sectorau amaethyddol eraill ac mae cynnydd hefyd wedi bod mewn tyfwyr sy'n mabwysiadu egwyddorion organig hyd yn oed os nad ydynt wedi mynd am ardystiad llawn.

3.11 Mae mater ardystio'n ddiddorol, gan fod llawer o dyfwyr ar raddfa lai yn dibynnu ar enw da lleol a pherthynas uniongyrchol â'u cwsmeriaid. Mae'r tyfwyr hyn i bob pwrpas yn agor eu safleoedd - gan ganiatáu i gwsmeriaid ymweld a gweld sut mae pethau'n cael eu tyfu - ac felly'n ffafrio tryloywder dros ardystio.

3.12 Yn gysylltiedig â'r duedd hon mae pryder eang am gynaliadwyedd a newid hinsawdd, diddordeb mewn adeiladu cadwyni cyflenwi byrion gwydn, yr angen i ddod yn fwy hunangynhaliol mewn cynnyrch sy'n cael ei dyfu yn y DU ac i leihau ôl troed carbon ein bwyd.

Tueddiadau eraill mewn garddwriaeth fwytadwy

3.13 Mae tueddiadau eraill llai cyffredin yn y sector yn cynnwys:

- Niferoedd cynyddol o brosiectau amaethyddiaeth a gefnogir gan y gymuned (CSA) a phrosiectau cymdeithasol ar raddfa fach, gyda'r nod o gefnogi lles yn ogystal â chynhyrchu bwyd
- Technegau penodol, gan gynnwys 'Dim Cloddio' a thyfu fertigol
- Pobl yn dod i'r sector gyda chymwysterau lefel uchel[8] ond nid mewn garddwriaeth yn benodol.

[8] Yn ôl arolwg diweddar o aelodau Cynghrair y Gweithwyr Tir, roedd gan 77 y cant gymhwyster gradd neu uwch ond dim ond un rhan o bump (21 y cant) oedd â chymhwyster amaethyddol yn benodol ar Lefel 2 neu'n uwch.

4. Anghenion Sgiliau mewn Garddwriaeth Fwytadwy

Ehangder Anghenion Sgiliau

4.1 Ymhlith yr ymatebwyr arolwg roedd canfyddiad cyffredinol o anghenion sgiliau cyfredol yn y sector; yn ôl pump allan o 11, roedd diffyg sgiliau mewn garddwriaeth fwytadwy yng Nghymru yn 'arwyddocaol iawn', ac yn ôl chwech allan o 11 yn 'arwyddocaol'.

4.2 Un mater allweddol yw'r camgymharu rhwng lefel y sgiliau a'r profiad sydd gan bobl sydd eisiau gweithio yn y sector a'r hyn sydd ei angen mewn gwirionedd gan dyfwyr sy'n chwilio am staff. Er enghraifft, mae llawer o newydd-ddyfodiaid brwd sydd wedi bod trwy hyfforddeiaeth chwech neu ddeuddeg mis, sydd wedyn yn ei chael hi'n anodd dod o hyd i waith oherwydd bod cyflogwyr yn chwilio am staff ar lefel uwch, er enghraifft y rhai sydd â'r sgiliau i fod yn brif dyfwyr.

4.3 Hefyd mae prinder cyrsiau hyfforddi ffurfiol priodol yng Nghymru, sy'n golygu bod y rhan fwyaf o bobl sy'n dod i mewn i'r sector yn meithrin sgiliau drwy lwybrau ymarferol fel hyfforddeiaethau a hyd yn oed gwirfoddoli yn unig. Bydd eraill – yn enwedig y rhai sy'n awyddus i ddechrau busnes – yn dibynnu'n helaeth ar YouTube a chyngor ac arweiniad ar-lein ond mae peryglon gyda hyn; nid yw'r rhaglenni bob amser yn benodol berthnasol i'r DU ac nid ydynt yn sicr o ansawdd.

4.4 Serch hynny, roedd llawer o randdeiliaid wedi nodi bod eu sylwadau'n rhai anecdotaidd yn unig ac nad oedd tystiolaeth ffurfiol i ategu hyn. Atgyfnerthwyd hyn gan y rhai sydd wedi bod yn ymchwilio yn y maes hwn a nododd nad oes digon o ddata i fesur anghenion sgiliau yn gywir yn y sector. Rhan o'r broblem yw diffyg eglurhad am yr hyn a olygir gan anghenion sgiliau – gall swyddi anodd eu llenwi, er enghraifft, ymwneud â materion cyflenwad llafur ehangach neu gyflog ac amodau anneniadol yn ogystal â bylchau mewn setiau sgiliau penodol neu ddiffyg cymwysterau perthnasol.

Cwmpas Anghenion Sgiliau

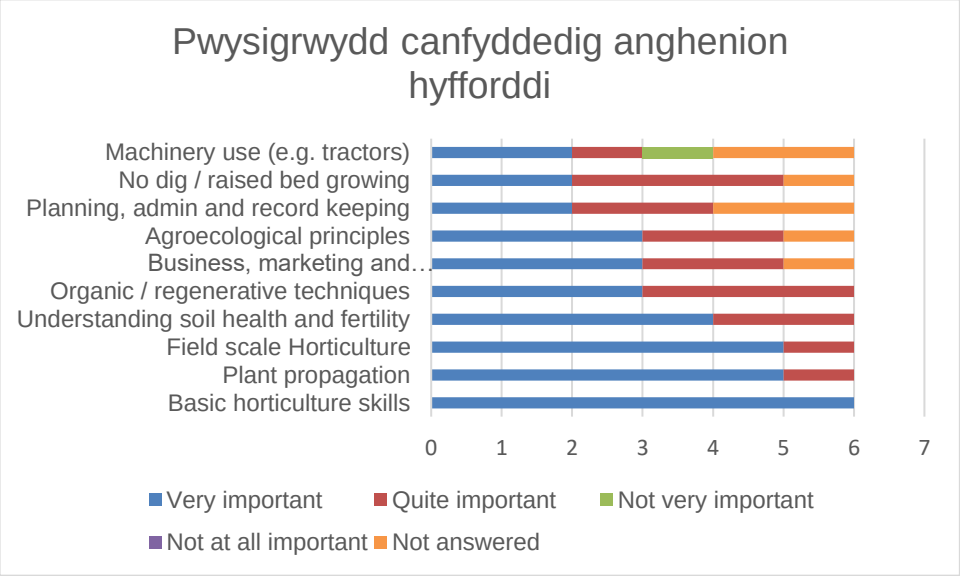

Ffynhonnell: Arolwg Mapio Hyfforddiant Garddwriaethol, 2022, Q3: *Sut fyddech chi'n graddio'r anghenion hyfforddiant canlynol o ran pwysigrwydd?*

4.5 Mae meysydd penodol o sgiliau sydd eu hangen o fewn y sector yn tueddu i ddisgyn i un o dri phrif grŵp:

- Sgiliau tyfu technegol, gan gynnwys llawer o'r rhai a nodwyd yn y tabl uchod, yn ogystal â:
  - Dyfrhau a rheoli dŵr
  - Cynllunio cnydau a chylchdro cnydau
  - Compostio
  - Rheoli plâu a chlefydau
- Rheoli busnes, adnoddau dynol a marchnata, gan gynnwys:
  - Cynllunio busnes, cyfrifo mewnbynnau yn erbyn cynnyrch
  - Cael mynediad at farchnadoedd a byrhau cadwyni cyflenwi
  - Rheoli gwirfoddolwyr a gweithio gyda hyfforddeion.
- Sgiliau uwch-dechnoleg, megis:
  - Hydroponeg
  - Garddwriaeth fanwl
  - Ffermio fertigol / ffermio trefol.

4.6 Mater trawsbynciol sy'n ymwneud ag ystod o ffactorau y tu hwnt i sgiliau yn unig yw'r prinder tyfwyr sy'n gallu tyfu ar raddfa caeau ac sydd felly'n gallu cynnig lleoliadau datblygu sgiliau a hyfforddiant ar ffermydd mawr a chanolig. Mae hyn yn golygu bod bwlch sgiliau sylweddol yn y defnydd o beiriannau, er enghraifft defnyddio plannwr neu lif gadwyn: "fedrwch chi ddim dysgu sut i yrru tractor drwy ddarllen llyfr." (Tyfwr)

4.7 Mae'r math o fylchau sgiliau a'r catalydd ar gyfer y bylchau hyn a'u heffaith yn wahanol ar gyfer gwahanol rannau o'r gweithlu. Ar gyfer newydd-ddyfodiaid, gall y rhan fwyaf os nad pob un o'r sgiliau penodol a restrir uchod fod yn

ddiffygiol, yn dibynnu ar ansawdd ac ehangder y profiad a gawsant drwy leoliad gwaith neu hyfforddeiaeth. Er enghraifft, dim ond ar gyfer mis Mawrth i fis Medi y gall fferm eu cymryd, gan atal profiad o'r sector yn “nhymor segur” y gaeaf.

4.8 Mae pobl sydd eisoes yn ffermio – er enghraifft ffermwyr da byw sy’n dymuno trosi neu arallgyfeirio i arddwriaeth fwytadwy – yn debygol o fod â diffyg nid yn unig mewn sgiliau tyfu technegol ond hefyd ddealltwriaeth o lwybrau i farchnadoedd a chadwyni cyflenwi, yn ogystal â’r offer ar gyfer plannu, cynaeafu a storio cnydau.

4.9 I arddwriaethwyr profiadol, sydd efallai wedi dysgu llawer o’r hyn y maent yn ei wybod iddynt eu hunain ac wedi ennill sgiliau cynyddol “yn y gwaith” ond sydd bellach yn edrych i ehangu cynhyrchiant, gall y prif faterion ymwneud â chadw i fyny ag arloesedd, dosbarthu y tu hwnt i’r farchnad leol uniongyrchol, defnyddio cyfryngau cymdeithasol a marchnata digidol.

5. Hyfforddiant mewn garddwriaeth fwytadwy

Pwysigrwydd hyfforddiant

5.1 Roedd holl ymatebwyr yr arolwg o'r farn bod hyfforddiant ffurfiol ar gyfer garddwriaeth fwytadwy yn bwysig (pedwar o bob saith) neu'n bwysig iawn (tri o bob saith) ac roedd y rhai a gafodd eu cyfweld yn unfrydol o ran gweld gwerth hyfforddiant, yn enwedig i'r rhai sy'n newydd i'r sector.

5.2 Y consensws cyffredinol oedd bod cyfuniad o brofiad gwaith ymarferol a rhywfaint o ddysgu ffurfiol yn optimwm. Mewn gwirionedd, mae llawer o bobl yn dod i mewn i'r sector ac yn dysgu 'yn y gwaith' ond gall hyn arwain at gamgymeriadau (sy'n aml yn ddrud): "gallwch ddysgu wrth fynd ymlaen ond mae'n cymryd amser i ddysgu am wyddoniaeth bridd, iechyd planhigion ... os oes gennych chi hyfforddiant ymlaen llaw fe allwch chi fod yn llwyddiannus o'r dechrau." (Corff sector)

5.3 I newydd-ddyfodiaid, yn ogystal â chaffael gwybodaeth a sgiliau hanfodol, mae hyfforddiant ffurfiol yn darparu hygrededd i ddarpar gyflogwyr: "'mae'n dangos rhyw fath o ymroddiad rydych chi wedi cymryd yr amser i ddysgu ac rydych chi o ddifrif amdano yn hytrach na bod rhywun sy'n dweud 'O wel, rwy'n hoffi tyfu llysiau yn fy ngardd'". (Tyfwr)

5.4 Gall hyfforddiant – yn ffurfiol ac yn anffurfiol - gefnogi adeiladu rhwydwaith a chymorth parhaus gan gymheiriaid hefyd, a all fod yn amhrisiadwy yn nyddiau cynnar sefydlu busnes neu chwilio am waith yn y sector: Dysgais gymaint o gael hyfforddiant ffurfiol a gweithio gyda rhywun sydd â phrofiad yn y sector. Rhoddodd well dealltwriaeth i mi o'r sector ac mae wedi helpu i mi rwydweithio – rwy'n dal mewn cysylltiad â'r garfan es i drwy hyfforddiant gyda nhw." (Tyfwr)

5.5 Mae hyfforddiant a Datblygiad Proffesiynol Parhaus ar gyfer tyfwyr profiadol yn bwysig am gadw i fyny gyda datblygiadau technolegol a newidiadau polisi fydd yn effeithio ar eu busnes, er enghraifft cael gwared ar fawn erbyn 2027.

Llwybrau hyfforddi cyfredol

Prentisiaethau/hyfforddeiaethau

5.6 Nododd dau draean o'r rhai a ymatebodd yr arolwg brentisiaethau a dysgu seiliedig ar waith fel un o'r llwybrau mwyaf cyffredin ar gyfer cael mynediad i hyfforddiant garddwriaeth fwytadwy ar gyfer newydd-ddyfodiaid. Er hynny, mae trafodaethau mwy manwl gyda rhanddeiliaid yn awgrymu bod busnesau ffurfiol – wedi'u hachredu – yn brin ac felly mae'n bosibl bod y rhai a oedd yn cwblhau'r arolwg yn cyfeirio at hyfforddeiaethau mwy anffurfiol, sy'n cael eu cynnig gan rai tyfwyr masnachol a mentrau Amaethyddiaeth â Chymorth Cymunedol (CSAs) ledled Cymru.

5.7 Mae data gan Stats Cymru[9] yn dangos bod 30 prentisiaeth mewn garddwriaeth yng Nghymru ar gyfer y flwyddyn 2020/21, gyda 20 o'r rheiny ar Lefel 2 a 10 ar Lefel 3. Fodd bynnag, nid yw data ar gael i nodi a oedd y rhain mewn garddwriaeth fwytadwy neu arddwriaeth addurnol.

5.8 Rhwng 2007 a 2018, roedd Cymdeithas y Pridd yn rhedeg rhaglen Tyfwyr y Dyfodol, a hyfforddodd dros 120 o brentisiaid mewn cynhyrchu ffrwythau a llysiau cynaliadwy. Dechreuodd fel rhaglen dwy flynedd, lle'r oedd gan brentisiaid gontract cyflogaeth dwy flynedd ar y fferm letyol ac yn mynychu rhaglen strwythuredig o seminarau, gweithdai a chyfleoedd rhwydweithio a ddarparwyd gan Gymdeithas y Pridd dros benwythnosau. Cafodd prentisiaid isafswm cyflog brofiad gydol y flwyddyn o weithio ar fferm yn ogystal â hyfforddiant ffurfiol a mentora.

5.9 Daeth y rhaglen i ben yn 2018 am ddau brif reswm:

- Cyllid: er bod y rhaglen yn derbyn cymhorthdal, bu'n rhaid i hyfforddeion dalu £2,000 i gymryd rhan - ffi oedd yn afresymol i rai. Pan ddaeth y cymhorthdal i ben, daeth ffioedd y rhaglen yn anfforddiadwy i brentisiaid oedd ond yn ennill yr isafswm cyflog.
- Diffyg capasiti ffermydd lletyol: ni allai ffermydd gwesteiwr fforddio cymryd hyfforddeion (cyflogedig) mwyach yn ystod misoedd tawel.

5.10 Er gwaethaf cyflwyno rhaglen fyrrach, hyd blwyddyn, ac wedi hynny rhaglen ddwys chwe mis i leihau'r baich ar ffermydd lletyol, gwelwyd bod y rhaglen yn anymarferol yn ariannol.

5.11 Mae Cae Tan CSA yn rhedeg Rhaglen Ar gyfer Tyfwyr y Dyfodol hefyd sy'n cynnwys rhwng 12 a 15 hyfforddeion yn gweithio ar ffermydd ledled Cymru. Mae hyfforddeion yn dod at ei gilydd ar ffermydd ar gyfer rhaglen hyfforddi ddwys dros benwythnos bump neu chwe gwaith y flwyddyn. Mae diddordeb cynyddol yn y rhaglen gan ddarpar hyfforddeion sydd fel arfer yn bobl sydd wedi gwirfoddoli gyda'r CSA neu ar brosiectau tebyg eraill ac sydd gan amlaf yn eu 20au canol hwyr - h.y.: nid disgyblion sy'n gadael yr ysgol.

5.12 Er hynny, mae gwerth hyfforddeiaeth yn dibynnu'n helaeth ar ansawdd yr hyfforddwr – faint o sylw maen nhw'n ei roi i'r hyfforddai, pa mor fanwl maen nhw'n esbonio cyd-destun gwaith sydd angen ei wneud ac egwyddorion craidd a faint maen nhw'n cynnwys hyfforddeion mewn datblygiad busnes ehangach yn hytrach na'u defnyddio i gwblhau tasgau ynysig.

[9] https://statscymru.llyw.cymru/Catalogue/Education-and-Skills/Post-16-Education-and-Training/Further-Education-and-Work-Based-Learning/Lifelong-Learning-Wales-Record/learningprogrammestarts-in-workbasedlearning

5.13 5.13 Roedd llawer o randdeiliaid o'r farn bod hyfforddeiaeth dda ar y fferm yn llawer gwell na chymhwyster ffurfiol ar gyfer paratoi newydd-ddyfodiaid i'r sector.

5.14 Prif anfantais y llwybr hyfforddi hwn yw nad yw'r hyfforddai yn ennill fawr ddim os rhywbeth wrth hyfforddi. Mewn llawer o achosion, gallent dderbyn llety a bwyd ac efallai tâl, sydd ddim yn ymarferol i unrhyw un sydd â chyfrifoldebau gofalu neu forgais, er enghraifft. Un opsiwn a oedd ar gael i gyflogi pobl ifanc 16-24 oed sydd mewn perygl o ddiweithdra hirdymor oedd y Cynllun Kickstart blaenorol. Dim ond am y chwe mis cyntaf yr oedd cyllid ar gael, ac felly nid oedd yn ffynhonnell refeniw gynaliadwy.

5.15 Y mater arall yw nad yw hyfforddeiaethau bob amser yn cael eu gwerthfawrogi mor uchel â hyfforddiant ffurfiol. Nid yw'r cynllun Grantiau Bach - Dechrau Busnes Garddwriaeth y mae Llywodraeth Cymru ei gynnig yn ystyried profiad fferm fel hyfforddiant dilys: "mae diwrnod o hyfforddiant Garddwriaethol achrededig yn cyfrif am fwy na blwyddyn o brofiad fferm." (Corff sector)

Darpariaeth AB/AU yng Nghymru

5.16 Nid oedd data cynhwysfawr addysg bellach ar gyfer hyfforddiant garddwriaeth fwytadwy ar gael gan Lywodraeth Cymru, ond mae sawl coleg sy'n cynnig cyrsiau. Fel gyda phrentisiaethau, nid yw'n bosibl penderfynu a yw cyrsiau wedi'u hanelu at arddwriaeth addurnol (garddio, parciau ac ati) neu arddwriaeth fwytadwy.

5.17 Yn 2020/21 roedd 605 o fyfyrwyr ar gyrsiau garddwriaeth a choedwigaeth yng Nghymru, lawr o 2675 yn 2012/13. Roedd mwy na dwy ran o dair o fyfyrwyr yn ddynion

5.18 Mae enghreifftiau o'r cyrsiau sydd ar gael isod:

- Mae Coleg y Mynydd Du yn cynnig Diploma Lefel 2 mewn garddwriaeth adfywiol, mewn cydweithrediad â Grŵp Colegau NPT
- Mae Coleg Pen-y-bont yn cynnig Diploma Cenedlaethol Uwch (HND) mewn Garddwriaeth (Cynhyrchu a Dylunio) sy'n cynnwys rheoli ffrwythau a llysiau a garddwriaeth organig
- Mae Coleg Sir Gar yn cynnig Prentisiaeth mewn Garddwriaeth L2, Garddwriaeth Ymarferol L2 ac Egwyddorion Garddwriaeth RHS.
- Mae Coleg Cambria yn darparu tystysgrifau Lefel 1 a 2 mewn Garddwriaeth Seiliedig ar Waith, sy'n cynnwys agweddau ar blannu, lluosogi a chynaeafu cnydau.

5.19 Mae'n debygol y bydd mwyafrif y rhai sy'n dymuno dilyn cyrsiau garddwriaeth ar lefel Addysg Bellach/Addysg Uwch yn gwneud hynny y tu allan i Gymru, yn fwyaf tebygol efallai yn:

- Coleg Pershore

- Reaseheath

Mae'r Ysgol Newydd Bwyd Cynaliadwy a Ffermio ym Mhrifysgol Harper Adams[10] yn debygol o ddarparu darpariaeth berthnasol hefyd, yn enwedig ar gyfer hyfforddiant mewn cynhyrchu ar raddfa caeau.

5.20 Dim ond un o'r chwe ymatebwr arolwg a atebodd y cwestiwn a ystyriodd gyrsiau coleg addysg bellach yng Nghymru yn llwybr cyffredin ar gyfer cael hyfforddiant garddwriaeth fwytadwy i newydd-ddyfodiaid. Yn yr un modd, dywedodd y rhai a gafodd eu holi mai ychydig o bobl fyddai'n dod i mewn i'r sector fyddai wedi cael cymhwyster perthnasol mewn coleg Addysg Bellach yn gyntaf – neu o leiaf nid o goleg addysg bellach yng Nghymru.

5.21 Y prif reswm am hyn yw diffyg cyrsiau Addysg Bellach ar arddwriaeth fwytadwy, gyda'r rhan fwyaf o gymwysterau sydd ar gael yn canolbwyntio'n drwm ar arddwriaeth addurnol yn hytrach na ffrwythau a llysiau. Roedd rhai rhanddeiliaid yn feirniadol o'r diffyg dysgu ymarferol mewn colegau Addysg Bellach, rhywbeth sy'n cael ei ystyried yn hanfodol i baratoi ar gyfer gyrfa yn y sector.

5.22 O safbwynt y colegau, mae'n her i'w gwneud hi'n hyfyw yn economaidd i gynnig cyrsiau mewn garddwriaeth fwytadwy: "mae'n ddrud i'w ddarparu ... mae angen offer fel tai gwydr a nid oes ganddynt niferoedd o fyfyrwyr i'w gwneud hi'n gost-effeithiol ... yn ogystal â hyn mae diffyg tyfwyr sy'n gweithredu ar y raddfa i gynnig lleoliadau." (Cynrychiolydd Coleg Addysg Bellach)

5.23 Nododd y rhai sy'n addysgu mewn colegau addysg bellach nad yw'r math o fyfyrwyr sy'n dilyn y cyrsiau hyn o reidrwydd yn edrych i weithio yn y sector garddwriaeth fwytadwy beth bynnag. Mae gan lawer ar gyrsiau rhagarweiniol anableddau dysgu neu agwedd neu ymddygiad gwael "neu wedi bod ar gyrsiau eraill ac nad ydynt eisiau gweithio - maen nhw'n ei gymryd fel y dewis olaf." (Cynrychiolydd Coleg Addysg Bellach)

5.24 Mae hyn o bosib yn adlewyrchiad ar y canfyddiad o arddwriaeth fwytadwy mewn ysgolion, lle nad yw'n cael ei ystyried yn opsiwn gyrfa deniadol: "Mae bron yn cael ei weld mewn ysgolion bod y plant drwg sy'n gwneud garddio." (Cynrychiolydd Coleg Addysg Bellach)

5.25 Mae'r myfyrwyr sy'n dilyn cyrsiau lefel uwch – er enghraifft yr HND mewn Garddwriaeth – Cynhyrchu a Dylunio yng Ngholeg Pen-y-bont – yn tueddu i fod yn fyfyrwyr aeddfed, yn aml yn chwilio am newid gyrfa ac sy'n fwy tebygol o fynd ymlaen i weithio yn y sector.

[10] https://www.harper-adams.ac.uk/news/203640/uks-first-school-of-sustainable-food-and-farming-set-to-be-created-at-harper-adams

Dysgu a chefnogaeth gan sefydliadau yn y sector

5.26 Mae rhai o'r prif sefydliadau sector sydd â pherthynas â chyflogwyr eisoes a gwybodaeth fanwl am y sector yn ffynhonnell bwysig o hyfforddiant anffurfiol a meithrin sgiliau. Er bod yr hyn maen nhw'n ei gynnig fel arfer yn anffurfiol a/neu ar raddfa fach, mae'n hanfodol i'r rhai sy'n dod i mewn i'r sector a thyfwyr presennol.

5.27 Mae Cynghrair Gweithwyr y Tir yn rhedeg rhwydwaith Farmstart ledled y DU, sy'n rhoi cyfle i bobl gael hyfforddiant a phrofiad gwaith ar ffermydd. Mae'r rhwydwaith yn cynnwys un cynllun dechrau ffermio yng Nghymru - Mach Maethlon ym Machynlleth, a dderbyniodd arian gan Raglen Datblygu Gwledig 2014-2020 i redeg y cynllun peilot tair blynedd cychwynnol a oedd yn cynnig hyfforddiant mewn cynhyrchu bwyd agro-ecolegol i oddeutu deg hyfforddai'r flwyddyn[11] rhwng Medi a Mehefin.

5.28 Cyfeiriodd nifer o'r rhai a gafodd eu cyfweld at Brosiect Tyfu Cymru, sydd hefyd yn cael ei gefnogi drwy Raglen Datblygu Gwledig 2014-2020. Mae'n cael ei redeg gan Lantra Cymru ac mae wedi darparu cefnogaeth a hyfforddiant penodol i'r diwydiant i'r sector garddwriaeth yng Nghymru ers 2017. Roedd rhanddeiliaid yn teimlo bod nifer dda wedi manteisio ar y prosiect a'i fod yn hyblyg i anghenion busnesau garddwriaeth Cymru.

5.29 Roedd nifer o bobl o'r farn y gallai ymwybyddiaeth o Tyfu Cymru ar draws y sector fod yn well; un unigolyn wedi disgrifio mynychu digwyddiad yn Athrofa Fiolegol, Amgylcheddol a Gwyddorau Gwledig ychydig cyn dechrau'r pandemig lle doedd "llawer o bobl ddim yn gwybod eu bod nhw [Tyfu Cymru] yn bodoli."

5.30 Cafodd y mater hwn ei ehangu i ffynonellau cymorth ac adnoddau eraill sy'n benodol i Gymru: "Tyfu Cymru, Garddwriaeth Cymru ac ati ...nid dyma'r llefydd cyntaf y byddai pobl yn mynd iddynt ... ddim yn siŵr pam - efallai nad yw pobl yn ymwybodol ohonynt."

5.31 Ers rhoi'r gorau i'r Brentisiaeth, ystyriwyd bod Cymdeithas y Pridd yn rhoi mwy o gyngor ac arweiniad yn hytrach na hyfforddiant. Yn yr un modd, er bod Cyswllt Ffermio yn darparu rhai DPP, gwelwyd ei fod yn canolbwyntio mwy ar dda byw na garddwriaeth a hefyd yn gysylltiedig â dulliau traddodiadol o ffermio yn hytrach na agroecolegol, sef y duedd gynyddol mewn garddwriaeth fwytadwy.

Yn y gwaith / dysgu anffurfiol

5.32 Yn ogystal â hyfforddeiaethau strwythuredig ar y fferm, mae llawer o bobl yn dod i'r sector drwy weithio neu wirfoddoli ac yn caffael gwybodaeth a sgiliau

[11] https://www.machmaethlon.org/train-in-food-production-with-us/

yn y gwaith. Cyfeiriodd dau o bob chwe ymatebwr arolwg at hyn fel ffynhonnell gyffredin o hyfforddiant i newydd-ddyfodiaid.

5.33 Mae'n ffordd fwy ysbeidiol o ddysgu ac yn rhoi llai o bwysau ar gyfranogwyr, yn enwedig y rhai sy'n gwirfoddoli ac o bosibl sydd â phroblemau iechyd meddwl neu broblemau camddefnyddio sylweddau: "Mae llawer o bobl yn hoffi dysgu'n anffurfiol, mentora, dysgu gan eraill - yn enwedig os nad oedd ganddyn nhw brofiadau da yn yr ysgol." (Tyfwr)

5.34 Er hynny, mae anfanteision amlwg i'r dull hwn; mae'r hyn a ddysgwyd yn y gwaith neu'r lleoliad gwirfoddol yn ddibynnol ar yr hyn y mae'r tyfwr neu'r mentor presennol yn ei wybod eu hunain ac efallai na fydd hyn yn gyfoes nac yn effeithlon. Yn yr un modd, mae'n annhebygol y bydd y math hwn o ddysgu yn darparu rhai o'r sgiliau y tu hwnt i dyfu'n ymarferol sy'n hanfodol er mwyn dechrau busnes, er enghraifft gwybodaeth am iechyd a diogelwch a chynllunio busnes.

5.35 Mae risgiau o gamfanteisio hefyd, o ystyried nad oes sicrwydd ansawdd o ran y mentora neu'r isafswm cyflog gwarantedig, sy'n dod, er enghraifft, gyda Phrentisiaeth neu hyfforddeiaeth strwythuredig.

Adnoddau ar-lein

5.36 Y ffordd olaf y mae newydd-ddyfodiaid a thyfwyr presennol yn caffael sgiliau a gwybodaeth yw drwy adnoddau a gwybodaeth ar-lein, mewn fideos penodol ar YouTube. Mae tyfwyr yng Ngogledd America yn arbennig wedi ennill "statws enwogion cwlt", gan ysgrifennu llyfrau a blogiau ar eu modelau busnes a'u technegau tyfu; Er ei fod yn ffynhonnell dda o ysbrydoliaeth, mae'r hinsawdd a'r cyd-destun masnachol gwahanol yn golygu efallai na fydd rhai o'r dulliau hyn yn drosglwyddadwy i Gymru.

5.37 Roedd menter Amaethyddiaeth a Gefnogir gan y Gymuned (CSA) Cae Tan yn rhedeg hyfforddiant 'tyfu eich hun' ar-lein a oedd wedi tanysgrifio'n llawn ac y bydd yn cael ei ailadrodd; cyfeiriwyd at dudalen Facebook Garddwyr Organig y DU fel ffynhonnell dda o gefnogaeth gan gyfoedion a chyfnewid gwybodaeth tyfwyr-i-dyfwyr.

5.38 Mae'r prosiect Tyfu'r Dyfodol yng Ngardd Fotaneg Genedlaethol Cymru yn cynnig amrywiaeth o gyrsiau ar-lein mewn gwahanol agweddau ar arddwriaeth fwytadwy - llawer ohonynt ar gael yn y Gymraeg.

Rhwystrau rhag cael mynediad at hyfforddiant

5.39 Nododd rhanddeiliaid y canlynol fel rhwystrau allweddol i hyfforddi a chaffael sgiliau mewn garddwriaeth fwytadwy:

- Cost (a nodwyd gan bedwar o bob saith o ymatebwyr yr arolwg) – gall hyn fod yn nhermau'r anallu i dalu hyfforddeion sy'n cymryd rhan mewn hyfforddeiaeth ar y fferm a'r her i'r rhai ar raglenni hyfforddi ffurfiol dalu ffioedd cwrs a gweithio o gwmpas cyfnod llawn amser.

- Yn gysylltiedig â'r gost mae'r mater o amser (a nodwyd hefyd gan bedwar o bob saith o ymatebwyr yr arolwg) – nid yw sgiliau yn cael eu dysgu dros nos ac mae angen profiad gydol y flwyddyn, a allai olygu bod angen cymryd amser allan o gyflogaeth bresennol ar gyfer newydd-ddyfodiaid. Ar gyfer tyfwyr presennol, mae cyrchu DPP yn golygu amser i ffwrdd o'u cnydau: "Mae angen i bobl sy'n tyfu ganolbwyntio eu hamser ar dyfu mewn gwirionedd."
- Cafodd lleoliad ei ystyried yn rhwystr gan un allan o saith o ymatebwyr yr arolwg, yn arbennig ar gyfer hyfforddeiaethau ar y fferm lle gall ffermydd fod yn anghysbell ac felly'n bell oddi wrth ffrindiau a theulu. Mae goblygiadau ychwanegol o ran costau teithio i ffermydd anghysbell hefyd.
- Ystyriwyd hefyd fod ansawdd yr hyfforddiant oedd ar gael yn rhwystr gan un allan o saith o ymatebwyr yr arolwg. Mae hyn yn fwy o fater ar gyfer hyfforddeiaethau anffurfiol, lle nad oes o reidrwydd warant o ansawdd na sylw i'r holl wybodaeth a sgiliau perthnasol. Yn yr achosion gwaethaf: "mae rhai pobl wedi cael eu hecsploetio [gan ffermydd sy'n cynnig hyfforddeiaethau], ac yn cael eu defnyddio fel llafur rhad ac am ddim yn unig."
- Difaterwch ac ofn newid: i dyfwyr presennol a allai fod wedi hen sefydlu ffyrdd o wneud pethau, yn enwedig y rhai sy'n gweithio mewn amgylchiadau anghysbell, gall fod yn amharod i ddysgu am ffyrdd newydd o wella neu symleiddio eu busnes.
- Diffyg ymwybyddiaeth o gyfleoedd sydd ar gael: fel y nodwyd eisoes, er bod llawer o gefnogaeth i ddatblygu sgiliau a gwybodaeth ar gael, nid yw tyfwyr presennol a newydd-ddyfodiaid fel ei gilydd bob amser yn gwybod ble i fynd na phwy i ofyn.

Hyfforddiant drwy gyfrwng y Gymraeg

5.40 Nid oedd mwyafrif y rhanddeiliaid yn ymwybodol i ba raddau y mae hyfforddiant mewn garddwriaeth fwytadwy ar gael drwy gyfrwng y Gymraeg; roedd y rhan fwyaf o bobl yn meddwl na fyddai llawer o ddarpariaeth cyfrwng Cymraeg ar gael. Mewn colegau Addysg Bellach, mae niferoedd bychain (un neu ddau y flwyddyn) o fyfyrwyr Cymraeg yn dilyn cyrsiau garddwriaethol ond fel arfer maen nhw'n hapus i – neu hyd yn oed yn well ganddyn nhw – gael eu dysgu yn Saesneg.

5.41 Yn ôl cronfa ddata cymwysterau Cymru mae 60 o gymwysterau garddwriaeth wedi'u cymeradwyo ar gael yn Gymraeg, o'i gymharu â 160 yn Saesneg.

5.42 Byddai argaeledd mentora a hyfforddiant Cymraeg ar hyfforddeiaethau ar ffermydd yn ddibynnol ar a yw mentoriaid a hyfforddeion yn siarad Cymraeg.

5.43 Nododd sawl rhanddeiliad pe bai niferoedd sylweddol o ffermwyr da byw – llawer ohonynt yn siaradwyr Cymraeg iaith gyntaf – yn arallgyfeirio i

arddwriaeth, bydd hyfforddiant trwy gyfrwng y Gymraeg yn hanfodol i gefnogi'r trawsnewid hwn.

Effaith COVID-19 ar hyfforddiant

5.44 Nid oedd effaith pandemig COVID-19 yn syndod. O fewn colegau Addysg Bellach, cafodd cyrsiau eu cynnal - o leiaf yn ystod cyfnodau clo - yn gyfan gwbl ar-lein ac felly'n seiliedig ar theori. Golygai hyn fod dysgu ymarferol yn cael ei adael tan y diwedd ac felly cafodd ei ruthro. Pan ailgyflwynwyd dysgu wyneb yn wyneb, roedd angen cael carfannau llai, felly daeth yn ddrytach i gyflwyno a lleihau cyfleoedd ar gyfer dysgu a rhwydweithio anffurfiol gan gyfoedion.

5.45 Cafodd teithiau maes eu hatal hefyd ar draul ansawdd a chwmpas yr hyfforddiant.

5.46 Er hynny, roedd manteision yn gysylltiedig â'r pandemig hefyd. Gwnaeth y newid i ddysgu ar-lein dynnu rhai o'r rhwystrau logistaidd rhag mynychu hyfforddiant - fel yr angen i deithio a dod o hyd i ofal plant. I ddysgwyr llai hyderus gall cofrestru ar gwrs sy'n cael ei gyflwyno dros Zoom, er enghraifft, fod yn llai brawychus. Mae hefyd yn creu cyfle i drafod ymhellach rhwng dysgwyr: "Roedd [y newid i ddysgu ar-lein] yn hwb mawr i ryngweithio ar-lein."

6. Blaenoriaethau'r dyfodol

Cynyddu maint y sector

6.1 Blaenoriaeth allweddol i'r sector yw recriwtio – ac i raddau llai, cadw – pobl yn y sector, os yw cynhyrchu garddwriaeth fwytadwy Gymreig i ehangu: "Rydyn ni ar gapasiti o ran yr hyn y gall cynhyrchwyr presennol ei gynhyrchu. Efallai bod angen i ni ystyried annog cynhyrchwyr da byw i gynhyrchu llysiau." (Tyfwr)

6.2 Mae data Arolwg Amaethyddol Cymru 2021 yn dangos bod dirywiad hirdymor wedi bod yn y defnydd o'r tir sy'n cael ei ddefnyddio ar gyfer cynhyrchu garddwriaethol, ac eithrio perllannau masnachol. Gostyngodd y defnydd o dir ar gyfer llysiau a salad yn yr awyr agored fwy na 30%, gyda dirywiad tebyg yn y tir a ddefnyddir ar gyfer tai gwydr.

Bwrdd 1 Defnydd tir yng Nghymru: Garddwriaeth 2001-2021 (Hectarau)

Defnydd tir	2001	2006	2011	2016	2021
Tatws	3,032	2,026	2,539	3,140	2,341
Llysiau a Salad sy'n cael eu tyfu yn yr awyr agored	429	420	456	458	298
Perllannau masnachol	300	260	358	356	336
Tŷ gwydr	34	41	38	28	24

Ffynhonnell: Arolwg Amaethyddol Mehefin 2021

6.3 Mae mynediad at dir yn rhan hanfodol o hyn ac mae'n ymwneud â pharu tirfeddianwyr sy'n chwilio am denantiaid â newydd-ddyfodiaid yn chwilio am dir. Mae elfen gynllunio hefyd i ganiatáu adeiladu tai er mwyn galluogi tyfwyr i fyw yn agos at eu cnydau. Mae'r Prosiect Ein Bwyd 1200 yng Nghrughywel[12] yn ceisio lleddfu'r her hon: cysylltu ffermwyr â thyfwyr a nodi lletywyr ar gyfer hyfforddeiaethau, yn ogystal â chynnig cyngor ar faterion cynllunio a phrydlesi. Mae'r Gwasanaeth Cynghori Tir Cymunedol[13] yn darparu rhywfaint o gefnogaeth yn y maes hwn hefyd. Mae lle hefyd ar gyfer letyau o ansawdd dros dro i weithwyr garddwriaeth gael eu dylunio a'u hadeiladu gan ddefnyddio pren Cymreig cynaliadwy. Gallai Gwybodaeth Coed Cymru gefnogi hyn.

6.4 Mae angen gwell marchnata a hyrwyddo garddwriaeth fel sector a dewis gyrfa posib. Bu'n rhaid i un coleg Addysg Bellach er enghraifft, ail-frandio ei gwrs garddwriaeth fel "tirlunio", "oherwydd nad yw pobl yn deall beth mae

[12] Hafan - Ein Bwyd 1200
[13] The Community Land Advisory Service | Federation of City Farms and Community Gardens (farmgarden.org.uk)

garddwriaeth yn ei olygu." Mae angen i'r sector cael proffil uwch yn y cyfryngau, er mwyn cael ei ystyried yn broffesiwn deniadol: "mae angen newid meddylfryd a marchnata o ran sut rydym yn gwerthfawrogi garddwriaeth." (Tyfwr).

6.5 Roedd llawer o randdeiliaid yn canolbwyntio ar bwysigrwydd mwy o hyrwyddo mewn ysgolion a'r angen i addysgu'r genhedlaeth nesaf i ddeall bod ehangu sector garddwriaeth Cymru yn ganolog er mwyn lleihau milltiroedd bwyd a lleoleiddio cadwyn cyflenwi bwyd Cymru: "mae cynaliadwyedd a'r amgylchedd yn uchel ar agenda pawb ar hyn o bryd, yn enwedig pobl ifanc, felly mae angen gwerthu [garddwriaeth fwytadwy] i bobl fel llwybr gyrfa."

6.6 Er bod peth ymgysylltu ar lefel ysgolion cynradd yn barod, mae angen iddo fod yn fwy amlwg yn yr uwchradd, pan mae myfyrwyr yn gwneud dewisiadau ynglŷn â'r hyn maen nhw am ei wneud yn y dyfodol, yn ogystal ag addysg ôl-orfodol: "mae angen i ni siarad â phobl sydd eisoes yn y sector, Canolfannau Gwaith, ysgolion a Gyrfa Cymru."

6.7 Mae hefyd yn ymwneud â denu myfyrwyr galluog ac nid yn unig y rhai sy'n gweld tyfu fel opsiwn hawdd: "pan rydyn ni [sefydliad sector] wedi mynd i mewn i ysgolion, rydyn ni wedi gweld rhai myfyrwyr brwd iawn, ond rwy'n credu bod y rhan fwyaf o fyfyrwyr galluog yn cael eu hannog i lwybrau mwy academaidd."

6.8 Er hynny, mae rhai rhanddeiliaid yn amau effeithiolrwydd gweithgarwch hybu ac ymgysylltu oni bai bod rhywbeth yn cael ei wneud i wella proffidioldeb y sector: "Yn aml iawn bydd pobl yn dweud bod angen mwy o dyfu ar y cwricwlwm, ond dyw hynny ddim yn mynd i weithio ... allwch chi ddim gwahanu'r mater sgiliau rhag gwneud tyfu'n fwy hyfyw, yn fwy proffidiol."

6.9 Roedd un tyfwr yn cofio dechrau bod ei yrfa yn "eithaf brawychus" o ran a fyddai'n gwneud digon o arian i oroesi, yn enwedig o ystyried bod "cymaint o esiamplau gwael o fusnesau."

6.10 Mae galwadau sylweddol am gyllid gan y llywodraeth ar bob lefel - grantiau cyfalaf ar gyfer newydd-ddyfodiaid a chefnogaeth i dyfwyr presennol ehangu a ffermwyr da byw neu fusnesau twristiaeth i arallgyfeirio: "mae'n fwy na dim ond argaeledd hyfforddiant ... mae'n ymwneud â bod yn realistig o ran yr hyn sydd ei angen ar bobl - a buddsoddiad ariannol yw hynny."

6.11 Mae rôl ar gyfer mentrau tyfu cymunedol wrth ddenu pobl i fod yn arddwriaeth fasnachol fwytadwy, yn enwedig gan fod gan y prosiectau hyn yn aml gysylltiadau â phobl o gefndiroedd difreintiedig ac felly mae ganddynt y potensial i wella amrywiaeth pobl yn y sector.

Mwy o ddarpariaeth ar gyfer prentisiaethau a hyfforddeiaethau

6.12 Cynyddu argaeledd prentisiaethau a hyfforddeiaethau ffurfiol yw'r flaenoriaeth fwyaf pwysig, yn benodol yn ymwneud â sgiliau ar gyfer y

sector. Mae rhan o hyn yn ymwneud â chefnogaeth i'w wneud yn fforddiadwy i hyfforddwyr (h.y.: tyfwyr presennol) a hyfforddeion. Mae ffactorau pwysig eraill yn cynnwys:

- Cyfuno cydbwysedd priodol o brofiad a theori ymarferol ar y fferm.
- Model cylchdroadol i ganiatáu i hyfforddeion brofi amrywiaeth o wahanol leoliadau
- Sicrwydd o ansawdd effeithiol i warantu bod hyfforddwyr/mentoriaid yn buddsoddi digon o amser ac ymdrech i gefnogi hyfforddeion
- Hyfforddeiaethau gydol y flwyddyn i sicrhau bod hyfforddeion yn cael darlun llawn o'r sector.
- Cynnwys mwy na sgiliau tyfu technegol yn unig; mae angen i hyfforddeiaethau gynnwys rheoli busnes, rheoli staff, marchnata ac ati hefyd.
- Lleoliadau hyfforddi gyda thyfwyr ar raddfa caeau, yn enwedig y rhai sy'n mabwysiadu, technegau cynaliadwy: "y peth da am gynhyrchwyr llai yw eu bod ar y cyfan yn ei wneud yn gynaliadwy ... y broblem yw nad oes unrhyw ddarpariaeth [dan hyfforddiant] gyda thyfwyr mwy sy'n organig neu sy'n tyfu'n agroecolegol.

Bydd menter arfaethedig Tir Glas ym Mhrifysgol Cymru Y Drindod Dewi Sant yn ymgorffori canolfan newydd ar gyfer garddwriaeth fel rhan o'r Academi Fwyd Cynaliadwy ehangach. Bydd y ganolfan mewn sefyllfa i gefnogi partneriaid i ddatblygu dysgu gyda chysylltiadau agos i ffermwyr a thyfwyr.

Blaenoriaethau eraill

6.13 Mae blaenoriaethau eraill a nodwyd drwy'r ymchwil yn cynnwys:

- Diogelu at y dyfodol: ffocws ar "sgiliau sydd eu hangen yn 2030 nid 2022"
- Cymorth grant i sefydliadau sydd eisoes yn darparu neu'n datblygu rhaglenni hyfforddi: "Mae tyfwyr yn hapus iawn i rannu arbenigedd a helpu'r genhedlaeth nesaf o dyfwyr - ond yn ddelfrydol mae angen i ni wobrwyo tyfwyr i weithredu fel hyfforddwyr."
- Buddsoddi mewn cadwyni cyflenwi a sicrhau bod marchnad ar gyfer cynnyrch: "mae'n ymwneud nid yn unig â thyfwyr ond hefyd addysgu bwytai a defnyddwyr ar bwysigrwydd defnydd lleol."
- Symud tuag at systemau ffermio cymysg: "Hwyluso argaeledd tir i dyfwyr ei ddefnyddio ar ffermydd da byw a logisteg cael cytundebau yn eu lle ... problemau ardystio os yw [y ffermwr da byw] yn organig, er enghraifft."
- Canolbwyntio ar bynciau hyfforddiant penodol, gan gynnwys:
    - Sgiliau tyfu ar raddfa caeau - defnyddio peiriannau – cynnal a chadw a gweithredu
    - Sefydlu safle – twnelau polythen, dyfrhau ac ati.
    - Rheoli plâu a chlefydau
    - Rheoli gwirfoddolwyr a gweithio gyda hyfforddeion

- Lluosogi a gweithio mewn tai gwydr
- Sgiliau busnes a marchnata
- Defnyddio roboteg a datblygiadau uwch-dechnoleg eraill.
- Delio gyda materion olyniaeth.

7. Atodiad 1 – Rhestr o Sefydliadau sy'n Cynnig Cyrsiau AB / AU mewn Garddwriaeth.

Coleg Prifysgol Writtle

- Prentisiaethau: Goruchwyliwr Garddwriaeth a Thirwedd – Prentisiaeth Lefel 3
- Gweithiwr Garddwriaeth a Thirwedd – Prentisiaeth Lefel 3

Cyrsiau Coleg:

- Diploma Technegol Uwch Lefel 3 mewn Garddwriaeth
- RHS Tystysgrif Lefel 3 mewn Garddwriaeth Ymarferol
- RHS Tystysgrif Lefel 2 mewn Garddwriaeth Ymarferol
- RHS Tystysgrif Lefel 3 mewn Garddwriaeth Ymarferol - Coleg y Brenin, Caergrawnt
- Tystysgrif Lefel 2 RHS yn Egwyddorion Garddwriaeth
- Tystysgrif Lefel 2 RHS yn Egwyddorion Twf a Datblygu Planhigion
- Tystysgrif Lefel 2 RHS yn Egwyddorion Cynllunio Gardd, Sefydlu a Chynnal a Chadw

Cyrsiau israddedig:

- BSc (Anrh) Garddwriaeth
- BSc (Hons) Cynhyrchu Bwyd Cynaliadwy
- Newydd ar gyfer 2023: Tystysgrif Uwch mewn Garddwriaeth Drefol
- Cyrsiau ôl-raddedig:
- MSc Garddwriaeth
- MSc Cynhyrchu Cnydau (Garddwriaeth)
- MSc Technoleg ôl-gynhaeaf

WCG (Grŵp Coleg Swydd Warwick)

Dysgu o bell:

- Planhigion Dan Do (Dysgu o bell - 20 awr astudio) Tystysgrif ACS
- Ffrwythau a Llysiau (Dysgu o Bell - 20 awr astudio) Tystysgrif ACS
- Acwaponeg Dan Do (Dysgu o bell - 20 awr astudio) Tystysgrif ACS
- Ffermio a Garddio Fertigol (Dysgu o bell - 20 awr astudio) Tystysgrif ACS

Coleg Pershore

- Amaeth-dechnoleg (Garddwriaeth) BSc (Anrh) - Llawn Amser 3 blynedd (19/09/2022 - 16/06/2023)
- Amaeth-dechnoleg (Garddwriaeth) BSc (Anrh) - Rhan Amser 4 - 6 blynedd (19/09/2022 - 16/06/2023)

- Amaeth-dechnoleg (Garddwriaeth) BSc (Anrh) Level 6 (Ychwanegol) Llawn Amser 1 flwyddyn (D603) 19/09/2022 - 16/06/2023)
- Gradd Sylfaen Technoleg Amaeth (Garddwriaeth) (FdSc) - Llawn Amser 2 flynedd (D600) (19/09/2022 - 16/06/2023)
- Amaeth-dechnoleg (Garddwriaeth) BSc (Anrh) - Llawn Amser 4 blynedd (D602) (19/09/2022 - 16/06/2023)
- Technegydd Cnydau (seiliedig ar gynwysyddion) Lefel 3 Prentisiaeth Uwch - 01/08/2022 - 31/07/2023
- Garddwriaeth - Tystysgrif Lefel 2 Garddwriaeth Ymarferol RHS - 03/11/2022 - 20/07/2023
- Garddwriaeth (Cyflwyniad i dirlunio a phlanhigion) Diploma Lefel 1 - 06/09/2022 - 23/06/2023
- Garddwriaeth (Dirlunio) Diploma Lefel 1 - 06/09/2022 - 23/06/2023
- Gweithiwr Tirwedd/Garddwriaeth: Prentisiaeth Lefel 2 - 01/08/2022 - 31/07/2023
- Goruchwyliwr Tirwedd/Garddwriaeth: Prentisiaeth Lefel 3: Dechrau hyblyg, 36 mis

Grŵp SMB – Campws Brooksby

- Diploma BTEC Lefel 2 mewn Garddwriaeth – (1 flwyddyn) yn dechrau 30-08-2022
- Diploma BTEC Lefel 3 mewn Garddwriaeth – (2 flynedd) yn dechrau 30-08-2022
- Sgiliau'r Tir Lefel 1 – (1 flwyddyn) yn dechrau 30-08-2022
- Tystysgrif RHS L2 mewn manyleb newydd Garddwriaeth Ymarferol – (1 flwyddyn) yn dechrau 12-9-2022 (yn amodol ar gymeradwyaeth RHS)
- Prentisiaeth Garddwriaeth - Gweithiwr Garddwriaeth neu Dirwedd Level 2
- Coleg Moreton Morrell
- Sgiliau Cefn Gwlad – Paratoi ar gyfer Cyflogaeth - 06/09/2022 - 23/06/2023

RBG KEW

- Diploma Kew mewn Garddwriaeth (3 blynedd)
- Tystysgrif Arbenigol Kew mewn Arddangos a Gwydr Planhigfa (1 flwyddyn)
- Tystysgrif Arbenigol Kew mewn Garddwriaeth Addurnol (1 flwyddyn)
- Tystysgrif Arbenigol Kew mewn Lluosogi (1 flwyddyn)
- Tystysgrif Arbenigol Kew mewn Cynhyrchu Gardd Gegin (1 flwyddyn)
- Tystysgrif Arbenigol Kew mewn Creigerddi a Thyfu Planhigion Alpaidd (1 flwyddyn)

- Tystysgrif Arbenigol Kew mewn Tyfu Tegeirianau (1 flwyddyn)
- Prentisiaeth Kew mewn Garddwriaeth Fotanegol (2 flynedd)
- Prentisiaeth Kew – Wakehurst (2 flynedd)
- Prentisiaeth Kew mewn Coedyddiaeth (2 flynedd)
- Prentisiaeth Kew mewn Tai Gwydr (2 flynedd)
- Cyflwyniad i Arddwriaeth @ Kew (1 flwyddyn)

Mae pob swydd uchod yn gyflogedig, gyda myfyrwyr/prentisiaid ar gontractau cyflogaeth cyfnod penodol.

Coleg Teagasc Kildalton (Iwerddon)

- Tystysgrif Lefel 5 mewn Garddwriaeth: Cwrs blwyddyn lawn amser (opsiwn rhan amser ar gael hefyd) sy'n rhedeg o fis Medi i fis Mai bob blwyddyn. Mae hwn yn gwrs rhagarweiniol blwyddyn ar gyfer pobl sydd â diddordeb mewn gyrfa yn y diwydiannau garddwriaeth fasnachol ac amwynder.
- Tystysgrif Uwch Lefel 6 mewn Garddwriaeth: Cwrs blwyddyn llawn amser (opsiwn rhan-amser hefyd ar gael) i fyfyrwyr sydd wedi cwblhau'r Dystysgrif Lefel 5 mewn Garddwriaeth neu gwrs cyfatebol. Mae myfyrwyr sy'n dewis y cwrs hwn yn arbenigo mewn un o'r meysydd canlynol: Canolfan Blanhigfa a Garddio, Cynhyrchu Bwyd, Sportsturf neu Ddylunio ac Adeiladu Tirwedd. Mae myfyrwyr yn cwblhau 16 wythnos yn y coleg a phrofiad gwaith o'r diwydiant fel rhan o'r cwrs hwn.
- Baglor Gwyddoniaeth mewn Garddwriaeth: Gradd lefel gyffredin 3 blynedd a gynigir gan Brifysgol Dechnolegol De Ddwyrain mewn cydweithrediad â Choleg Kildalton. Bwriad y cwrs hwn yw hyfforddi garddwriaethwyr proffesiynol.

Coleg Wiltshire a Chanolfan y Brifysgol

- Lefel 2 garddwriaeth, Amser Llawn, 1 Flwyddyn, 05/09/2022, Lackham
- Tystysgrif Lefel 2 RHS mewn Garddwriaeth Ymarferol, Rhan-amser, 32 Wythnos, 22/09/2022, Lackham
- Tystysgrif Lefel 2 RHS yn Egwyddorion Twf a Datblygu Planhigion, Rhan Amser, 32 wythnos, 23/09/2022, Lackham

Coleg Bridgwater a Taunton

- Botaneg Planhigion a Garddwriaeth Gynaliadwy yn y Byd Modern
- Paramaethu 2: Dylunio ac Adeiladu
- Cyflwyniad i Paramaethu I: Egwyddorion ac Ymarfer (ar-lein)

- Egwyddorion RHS Tystysgrif mewn Garddwriaeth (Gyda'r Nos) Lefel 2 (ar-lein)
- Sgiliau Garddwriaeth Ymarferol Lefel 1
- Egwyddorion RHS Twf Planhigion, Iechyd a Lluosogi Cymhwysol Lefel 3
- Egwyddorion RHS Cynllunio Gardd, Adeiladu a Phlannu Lefel 3
- Diploma Garddwriaeth RHS Lefel 3
- RHS Tystysgrif mewn Garddwriaeth Ymarferol Lefel 3
- RHS Tystysgrif mewn Garddwriaeth Ymarferol Lefel 2
- Deall Newid Hinsawdd ac Ymwybyddiaeth Amgylcheddol Lefel 2
- Prentisiaeth Goruchwyliwr Garddwriaeth a Thirwedd Lefel 3
- Prentisiaeth Gweithiwr Garddwriaeth a Thirwedd Lefel 3
- Diploma Technegol Garddwriaeth Lefel 2

Coleg Shipley

- Cyrsiau llawn amser:
- Diploma Garddwriaeth Lefel 3
- Prentisiaeth Lefel 2 Garddwriaeth
- Diploma Garddwriaeth Lefel 3 – cyflwyniad i egwyddorion ac arferion garddwriaeth

Cyrsiau rhan amser:

- Rhaglen Mynediad at Waith Garddwriaeth
- Garddwriaeth Lefel 3
- Diploma Garddwriaeth Lefel 3
- Camau Nesaf – Lefel 1
- Cwrs llawn amser: Garddwriaeth Lefel 2 (Cwrs byr)
- Cyrsiau rhan amser:
- Diploma Garddwriaeth Lefel 2
- Grŵp 1 academi gwaith seiliedig ar sector – Tystysgrif Lefel 1 Sgiliau Garddwriaeth Ymarferol

Colegau eraill

- Coleg Derby
- Coleg Moulton
- Prifysgol Nottingham Trent
- Coleg Derwen
- Coleg De Swydd Stafford
- Coleg a Phrifysgol Solihull
- Coleg Walford a Gogledd Swydd Amwythig
- Coleg Easton

- Coleg Oaklands
- Coleg Newydd Suffolk
- Grŵp Coleg Bedford
- Coleg Capel Manor
- Dwyrain Durham
- Northumberland
- Coleg Myerscough
- Reaseheath
- SRUC
- Coleg y Gororau Galashiels
- Dundee ac Angus
- Caeredin
- Glasgow Clyde
- UHI Moray
- RBG ysgol garddwriaeth Caeredin
- Abingdon a Witney
- BCA
- Chichester
- Coleg Hadlow
- Sparsholt
- RHS Wisley
- Coleg Bicton
- Duchy
- Prifysgol Caerloyw
- Kingston Maurward
- Caerfaddon
- Coleg Dinas Bryste
- Coleg Pen-y-bont ar Ogwr
- Coleg Sir Gâr
- Coleg Cambria
- Askham Bryan
- Bishop Burton
- Prifysgol Sheffield